

Федоренко Світлана Вікторівна –

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, факультет лінгвістики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна.

Коло наукових інтересів: зарубіжні системи вищої освіти, змістово-процесуальні особливості освітнього процесу в закладах вищої освіти закордоном, сучасні тенденції вищої освіти. Є автором понад 100 наукових і науково-методичних праць.
e-mail: 4me@ukr.net

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-13-21>

УДК 378.22.015.01(043.3)

ГРОМАДЯНЬСКА ОСВІТА БАКАЛАВРІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

У статті висвітлено досвід вищої школи США з інтегрування громадянського навчання і виховання у систему загальної підготовки бакалаврів. Окреслено роль громадянської освіти у вихованні сучасної американської молоді. Зазначено, що громадянська освіта є невід'ємним складником загальної підготовки студентів бакалаврату у США й реалізується через навчальні курси із громадянознавства, навчальні курси морально-етичного спрямування, навчальні курси з вивчення культурного різноманіття та через навчання суспільно корисного служіння. Наголошено, що виховання громадянських цінностей в американських студентів відбувається на основі здобуття громадянських знань, удосконалення громадянських умінь і навичок та формування необхідних для життєдіяльності в демократичному суспільстві особистісних якостей студентів як повноправних учасників і творців суспільного життя. Залучення студентів до різних видів громадської діяльності у процесі загальної підготовки на бакалавраті у США передбачає практичний характер освіти, яка спрямована на розширення громадянського світогляду студентської молоді та забезпечує ефективний зв'язок вищої школи з громадою.

Ключові слова: громадянська освіта; навчання суспільно корисного служіння; мультикультурне навчання і виховання; соціальний капітал; моральне виховання; вища школа США; студенти бакалаврату; курикулум.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація в Україні в умовах глобалізації, необхідності запобігання міжетнічним, міжкультурним конфліктам, забезпечення міжнаціонального миру характеризується зміною економічних, політичних і соціальних реалій, які зі свого боку зумовлюють потребу в перегляді цілей, завдань і змісту вищої освіти. Тому одним з найважливіших завдань є адаптація молодих людей до реалій сьогодення, до розуміння ними свого місця у мінливому світі, усвідомлення власної ролі та значення в житті суспільства, що стосується не лише політичної активності, а й успішної життєдіяльності відповідно до власних переконань і цінностей.

Сьогодні необхідність вирішення соціальних, економічних і духовно-моральних питань у нашій країні спонукає до розгляду досвіду вищої школи США, де успішно інтегровано

громадянське навчання і виховання у систему загальної підготовки студентів бакалаврату. В умовах реформування вітчизняної вищої школи цей освітній досвід розкриває додаткові можливості для пошуку та впровадження нових педагогічних технологій і методологічних стратегій громадянської освіти на теренах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику громадянської освіти в США досліджували українські (О. Джуринський, В. Жуковський, В. Пилиповський та ін.) та зарубіжні (У. Беннет, Р. Брінгл, Дж. Гатчер, Д. Кампбелл, У. Кілпатрик, П. Кінг, Г. Кіршенбаум, А. Мун та ін.) науковці, які розглядали різноманітні аспекти громадянського навчання і виховання учнівської та студентської молоді.

Як зауважує професор політології елітного приватного католицького Університету Нотр-Дейма (м. Саут-Бенд, штат Індіана), директор-засновник Центра Руни з вивчення демократії у США Д. Кампбелл, «заклади вищої освіти повинні організувати своє внутрішнє життя так, щоб прищеплювати студентам громадянські чесноти, забезпечуючи їхню активну участь у житті громади» [6, с. 200]. При цьому «розвиток у студентів здатності до виявлення активної громадянської позиції є одним із найважливіших завдань загального компонента вищої школи, який усім своїм змістом сприяє взаємозв'язку студентської громадської діяльності з освітнім процесом» [26, с. 32]. «Об'єднання громадянської активності із загальною підготовкою відкриває нові напрями досліджень, які можуть привести до розроблення інноваційних педагогічних методів, що розглядають студента як суб'єкта й одночасно відповідального автора навчання і здобуття знань» [7, с. 111].

Узагальнений перелік громадянських чеснот, формування яких відбувається у процесі загальної підготовки студентів бакалаврату, представлений А. Казаміасом [16] на основі аналізу праць американських освітян М. Нуссбаум і Н. Ноддінгз: характер, громадянськість, патріотизм, космополітична ідентичність, турбота, толерантність, емпатія, справедливість, відповідальність, дружба, критичне мислення. На цьому тлі сучасний освітній процес розглядається американськими педагогами [7; 15; 16; 25; 26] як свідоме намагання допомогти студентам оволодіти знаннями, уміннями та сформувати в них означені чесноти, що сприяє ефективному *особистісно значущому та соціально конструктивному життю*. Перша з двох названих ознак, за Г. Кіршенбаумом [17], означає «змістовне життя, яке дає можливість особистості реалізувати власний потенціал, зрозуміти навколишній світ у його різнобарвності на шляху до реалізації самостійно визначених, особистісно значущих цілей. Соціально конструктивне життя передбачає здійснення позитивного внеску в життя суспільства, виявлення турботи у ставленні до інших людей, визнання їхніх прав. Бути соціально конструктивним означає діяти на підтримку таких базових цінностей, як життя, свобода та прагнення не лише до особистого добробуту, а й добробуту інших людей» [17, с. 14].

Метою статті є висвітлення педагогічного досвіду США з інтегрування громадянської освіти у систему загальної підготовки студентів бакалаврату. Мета обумовила такі завдання статті: вивчити праці американських педагогів, де подано теоретико-методологічні аспекти громадянської освіти, та проаналізувати курикулуми закладів вищої освіти США на предмет наявності в них громадянського складника.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні критеріями відбору американських закладів вищої освіти слугували: 1) *географічне розташування* – територіальне охоплення центральної, східної, західної, північної та південної частин США; 2) *галузі знань* – технічна і гуманітарна, а також багатогалузева спрямованість закладу вищої освіти; 3) *джерело фінансування* – приналежність до приватного і державного секторів фінансування.

На основі аналізу курикулумів загальної підготовки у шістнадцяти відібраних закладах вищої освіти США (Вірджинському політехнічному університеті – університеті штату Вірджинія, Каліфорнійському політехнічному університеті, Університеті штату Пенсильванія, Університеті штату Невада, Техаському університеті в Остіні, Іллінойському, Гарвардському, Єльському, Принстонському, Пенсильванському, Американському, Південно-західному університетах, Університеті імені Фурмана, Коледжі Св. Іоанна (Джона),

Університеті імені Брауна, Коледжі імені Барнарда) нами з'ясовано, що громадянське навчання і виховання є невід'ємним складником загальної підготовки студентів бакалаврату, який реалізується у процесі викладання:

- 1) навчальних курсів із громадянства;
- 2) навчальних курсів морально-етичного спрямування
- 3) навчальних курсів з вивчення культурного різноманіття;
- 4) навчання суспільно корисного служіння.

Навчальні курси з громадянства зорієнтовані на вивчення устрою американського уряду, історії США та становлення демократичних відносин у країні. Вони охоплюють такі основні сфери: громадянське життя американської нації, внутрішня і зовнішня політика США; уряд США; основні американські політичні системи; цінності, принципи та цілі американської демократії; роль громадян США у розвитку демократії. Так, у куррикулумі загальної підготовки студентів бакалаврату в Гарварді (Harvard University), знаходимо навчальну площину «США і світ», сфокусовану на соціальному, політичному, правовому, культурному й економічному аспектах життєдіяльності американського соціуму та моделях поведінки американців у сучасному світі та в історичній ретроспективі. Усі курси означеної площини сприяють формуванню активної громадянської позиції студентів на основі критичної оцінки історичних змін розвитку американської нації у порівнянні з іншими країнами світу («Політика сфери охорони здоров'я в США», «Роздуми про Конституцію США», «Теорія і практика уряду Республіканців», «Бостон: відкриття заново», «Роль Гарвардського університету у світовій історії», «Історія американської демократії» та ін.) [13].

Курси морально-етичного спрямування забезпечують моральне виховання студентів та сприяють удосконаленню їхньої моральної поведінки, яка охоплює здатності до: морального сприйняття (розуміння того, що існує ситуація, яка потребує моральних дій, які можуть мати наслідки для інших); морально-етичного судження (судження про те, що слід зробити в конкретній ситуації); прийняття морального рішення (передбачає розгляд різних альтернатив у світлі можливих наслідків для себе та інших); моральної дії (у тому числі воля й уміння, необхідні для реалізації прийнятого рішення) [21].

Слід зауважити, що моральне виховання, будучи складником громадянської освіти у вищій школі США, пронизує всі сфери освітнього процесу. Із цього приводу цікаву думку висловив канадський дослідник вищої освіти Б. Рідінгз, розглядаючи учасників освітнього процесу не як суб'єктів, а як «самобутні особистості *Я і Ти*, взаємопов'язані між собою низкою зобов'язань» [20, с. 290]. З-поміж цих «зобов'язань» провідне місце займають «морально-етична чесність і відповідальність» [20, с. 299]. Учений наголошував, що університет, у першу чергу, є місцем зобов'язань й ареною морально-етичних практик, і лише потім забезпечує трансляцію наукового знання та емансипацію автономного суб'єкта [20, с. 243].

Звернімося до прикладів запровадження курсів морально-етичного спрямування у практиці закладів вищої освіти США. Так, згідно з куррикулумом загальної підготовки протягом дворічного терміну навчання на бакалавраті студенти Гарварду мають опанувати один курс на вибір з навчальної площини «Морально-етична аргументація». Серед них: «Права людини: філософський аспект», «Політична справедливість і політичний суд», «Людина, свобода, буття», «Класична етика і політична теорія в Китаї», «Моральні пошуки в романах Толстого і Достоєвського», «Справедливий світ», «Філософи і тирані в історії людства», «Сенс життя», «Гроші, ринки, мораль», «Рівність і свобода» та ін. [13].

Основною метою курсів навчальної площини «Етична думка і морально-етичні цінності» у системі загальної підготовки бакалаврів антарних наук у Принстонському університеті (Princeton University) є розвиток у студентів уявлення про особливості морально-етичних знань різних історичних епох; виховання морально-етичних цінностей індивідуального і колективного життя та розвиток здатності висловлювати обґрунтовані морально-етичні судження. У цілому, ця площина сфокусована на змісті основних етичних

теорій людства, а також на дослідженні студентами сутності понять: добро і зло, моральна норма, свобода і відповідальність, честь і гідність, совість і обов'язок, страждання і співчуття, альтруїзм і толерантність [19].

Уракурсі практичного втілення положень основних етичних теорій досить ефективним, на наш погляд, видається навчальний курс «Смирненість» (Humility), розроблений відомим американським журналістом і викладачем Єльського університету Д. Бруксом [5]. Цей курс зосереджено на перегляді студентами власних пріоритетів і плеканні моральних якостей та чеснот. Матеріали курсу лягли в основу книги Д. Брукса «Шлях до характеру» (The Road to Character), де він показує стратегії виховання характеру на прикладі видатних історичних постатей, для яких самопізнання та наполегливість стали засобом утілення фундаментальних суспільних змін. Серед них: Джордж Маршалл (George C. Marshall), державний та військовий діяч, ініціатор плану Маршалла; Дуайт Ейзенхауер (Dwight Eisenhower), 34-й президент Сполучених Штатів; Френсіс Перкінс (Frances Perkins) – перша жінка в кабінеті міністрів США; Джордж Еліот – англійська письменниця; Августин – християнський теолог і церковний діяч, родоначальник християнської філософії історії; Семюел Джонсон – англійський критик, лексикограф і поет епохи просвітництва; Мішель де Монтень – французький філософ, есеїст-мораліст епохи Відродження.

З точки зору автора, етика – це досить практична річ. Вона дозволяє формувати конкретний погляд на життя, визначати особисті цінності, знаходити себе в житті та використовувати свій потенціал. Найсуттєвіші складові життя, на переконання Д. Брукса [5], є справою особистої відповідальності й морального вибору: бути хоробрим чи боязким, чесним чи брехливим, співчутливим чи черствим, відданим чи зрадливим. Своє звернення до історії він пояснює необхідністю засвоєння понятійного апарату моралі та інструментарію для його застосування, що розроблялися століттями і передавалися від покоління до покоління та дісталися нам у спадок від попередніх поколінь. Це практична спадщина, яка подібна до засвоєння вміння говорити певною мовою, і сучасні люди мають нею користуватися, щоб розвивати власні моральні якості та громадянські чесноти, які в комплексі сприяють творенню духовної атмосфери в суспільстві.

Автором зазначеного навчального курсу розроблено «Кодекс смирненості», основу якого складають такі твердження: люди живуть задля духовної досконалості; шлях до характеру починається з розуміння своєї людської сутності й виховується у процесі внутрішнього протистояння слабкостей і чеснот; смирненість як найбільша чеснота означає наявність точного уявлення про власну сутність і власне місце у світі [5].

Навчальні курси з вивчення культурного різноманіття (diversity courses) у системі загальної підготовки американських студентів орієнтовані на створення освітнього середовища, яке характеризується взаємним обміном культурним досвідом та гармонійністю відносин між представниками різних культур. Ці курси сприяють соціокультурній ідентифікації особистості кожного студента та вихованню поваги до представників інших груп і визнання цінності їхніх культур [22].

Сучасне мультикультурне суспільство США вимагає постійного вдосконалення змісту громадянської освіти, основне призначення якої в американських університетах і коледжах полягає у цілеспрямованому навчанні й вихованні «поінформованих, вдумливих і відповідальних громадян, які здатні брати активну участь у суспільно значущій діяльності, володіють моральними і громадянськими чеснотами» [12, с. 6]. Те, що кожний громадянин має вчитися ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, опанувати вміння ефективної взаємодії з іншими членами громади й органами влади (державної та місцевої) задля вирішення важливих для власного і громадського життя задач, підтверджується думками вчених [6; 12; 16; 26].

На переконання американського дослідника освіти і професора Каліфорнійського університету в Лос-Анжелесі Т. Говарда [14], «викладачі мають розуміти, що студенти-

представники різних культур часто несуть в аудиторію засвоєний культурний капітал, який у більшості випадків досить сильно відрізняється від основних норм та ідеалів американського суспільства. ...Тому з метою успішного виховання гідних громадян, а також ефективного залучення студентів до навчально-пізнавальної діяльності викладачі повинні «вибудовувати такий освітній процес, який є культурно відповідним і соціально значущим для всіх студентів» [14, с. 197].

Розробляючи курси з вивчення культурного різноманіття, викладачі закладів вищої освіти США враховують: історичні факти упередженості, дискримінації та несправедливості; інформацію про побут, культуру, рідну землю представників меншин; внесок представників інших націй та різних етнічних груп у повсякденну, наукову, культурну, суспільну, економічну, політичну тощо сфери життя американського суспільства та світу загалом [8].

Так, в Американському університеті (American University) ключовим завданням навчальної площини «Глобальний та крос-культурний досвід» є вивчення чинників становлення різних культур та порівняльний аналіз у крос-культурному аспекті концепцій, моделей і тенденцій сучасної глобальної політики різних держав світу. Ця площина представлена такими курсами: «Культура та людський досвід», «Походження расизму та міжрасова гармонія», «Життя в мультикультурному суспільстві», «Освіта для міжнародного розвитку», «Політика в порівняльному аспекті», «Динаміка політичних змін», «Історія імперіалізму», «Імперії та держави Східної Азії», «Література третього світу», «Крос-культурна комунікація», «Китай, Японія і США», «Арабський світ» та ін. [2, с. 67].

Іншим прикладом слугує Іллінойський університет (University of Illinois), в якому навчальна площина «Культура незахідного світу / етнічних народів США» базується на вивченні студентами курсів: «Азійська культура на теренах США», «Расове і культурне різноманіття світу», «Афроамериканська культура в США», «Культура американських індіанців в Іллінойсі», «Іудейська культура в США», «Історія сучасної Японії» та ін. [24].

Як зазначає К. Слітер [23], ключовою метою мультикультурного навчання і виховання студентів є накопичення соціального капіталу шляхом їхнього залучення до соціальної активності. Соціальний капітал має особливе значення для комплексного формування громадянських чеснот – підвалин розвитку гуманітарної культури студентів. Він розглядається як сукупність соціальних зв'язків і відносин між людьми, побудованих на довірі, взаємодії й співробітництві [9, с. 102]. З метою накопичення соціального капіталу американські освітяни застосовують навчання суспільно корисного служіння (service learning) – «важливий складник загальної підготовки, що дає можливість студентам стати активними, критично мислячими учасниками розв'язання будь-яких проблем громади загалом і власного життєвого середовища зокрема» [10, с. 13]. Це навчання прилучає студентів до активної участі в житті громади; надає змогу студентам спостерігати за тим, як їхні дії змінюють світ та їх самих, як «... розвиваються стосунки між людьми, що сприяє розумінню та визнанню подібних і відмінних особливостей одне одного. При цьому студенти звикають до пошуку нагальних потреб своєї громади і суспільства в цілому, що спонукає їх до усвідомлення своєї самоцінності та можливості власного впливу» [15, с. 13].

Загалом у вищій школі США навчання суспільно корисного служіння ставить за основну мету «практичне застосування здобутих знань, розвиток розуміння й усвідомлення демократичних засад у країні, здатності студентів до співпраці з різними верствами населення та формування громадянськості, морально-етичних якостей, відповідальності, ...а також встановлення зв'язків вищої школи з громадою» [25, с. 25].

Крім того, «суспільно корисне служіння забезпечує розвиток духовності» [18, с. 9]. Цей розвиток відбувається, по-перше, через відчуття взаємозв'язку між усіма залученими в той чи інший спосіб до навчання суспільно корисного служіння (студенти, викладачі, члени громади); по-друге, у процесі (само)рефлексивної діяльності, як з погляду академічного результату, так і самопізнання: «якою людиною я є», «який спосіб життя є прийнятним для мене» [3, с. 40–41].

Активна участь у житті громади нерозривно пов'язана з формуванням в американських студентів патріотичних почуттів і переконань, які виявляються в повазі до своєї громади і американського народу в цілому; гордості за культурні, економічні, науково-технічні досягнення рідної країни; співучасті в суспільно значущій діяльності, спрямованій на благо своєї громади і країни загалом; співчутті до страждань співвітчизників, які потребують гуманітарної допомоги внаслідок того чи іншого стихійного лиха; турботі про майбутнє своєї країни [1, с. 339].

Крім життєво важливого досвіду, навчання суспільно корисного служіння забезпечує освітній досвід, який студенти набувають шляхом, по-перше, участі в організованій суспільно значущій діяльності відповідно до змісту певного навчального курсу, яка задовольняє потреби тієї чи іншої громади; по-друге, аналізу цієї діяльності з метою глибшого розуміння й оцінки змісту певного курсу та подальшого формування громадянських чеснот [4, с. 180].

До прикладу, в Каліфорнійському коледжі мистецтв щорічно у межах програми соціального спрямування «Залучення» (ENGAGE) [11] студентам пропонується низка семестрових навчальних курсів суспільно корисного служіння, які були зорієнтовані на колективну співпрацю студентів, викладачів та місцевих організацій щодо виконання проектів соціокультурного призначення. У 2016–17 н. р. студенти мали можливість обрати для вивчення курси: «Повернення в майбутнє» (співпрацюючи з відео корпорацією «Bay Area», студенти вивчали архівні відео/аудіо записи місцевих інституцій мистецького спрямування та відновлювали пошкоджені зразки, відбираючи найцікавіші на виставку для широкого загалу по закінченню вивчення курсу); «Веб-дизайн на потреби громади» (під час занять студенти створювали веб-сторінки для просування продукції і послуг місцевих підприємств); «Викладання як креативна діяльність» (у межах курсу за координацією Центру розвитку громадського життя студенти проводили заняття в середній школі Емері, основною метою яких був розвиток інтересу учнів до різних видів мистецтва. У кінці семестру студенти разом з учнями організували для місцевої громади виставку робіт, створених їхніми спільними творчими зусиллями); «Фресковий живопис»; «Комічне життя у розповідях членів громади»; «Місцевий відео репортаж» та ін. [11].

Акцентуємо увагу на тому, що в процесі навчання суспільно корисного служіння шляхом організації практичної діяльності з прояву піклування безпосередньо в соціальному середовищі – залучення студентів до суспільно значущої діяльності, до взаємообміну турботою – найповніше реалізуються положення не лише діалогічної педагогіки, а й етики турботи. Це заохочує студентів виявляти гуманність у відносинах з іншими членами громади та сприяє певною мірою розвитку в них духовності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інтегрування громадянського навчання і виховання у систему загальної підготовки бакалаврів у вищій школі США, реалізуючись через навчальні курси із громадянознавства, з вивчення культурного різноманіття, навчальні курси морально-етичного спрямування та навчання суспільно корисного служіння, слугує дієвим механізмом побудови суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачами, членами громади й студентами та в цілому забезпечує підтримання демократичних засад американського суспільства. Ефективність громадянської освіти у вищій школі США в сучасних умовах визначається підготовленістю студентів як членів демократичного суспільства до свідомої активності й самостійної відповідальної діяльності на благо громади, що дає їм можливість ставити і вирішувати завдання, які не мають аналогів у досвіді минулих поколінь.

Перспективу подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо в дослідженні змістово-процесуальних особливостей освітнього процесу з громадянської освіти в американській вищій школі сьогодення.

Використані джерела

1. Федоренко С. В. Громадянська освіта як чинник формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США / С. В. Федоренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді (Кн. 2). – 2015. – № 19. – С. 330–342.
2. American University General Education Program [Electronic resource]. Mode of access : <http://www.american.edu/provost/gened/index.cfm>.
3. Astin A. W. Why Spirituality deserves a central place in liberal education / A. W. Astin // *Liberal Education*. – 2004. – Vol. 90. – № 2. – P. 34–41.
4. Bringle R. Reflection in Service Learning: Making Meaning of Experience Faculty / Robert G. Bringle, Julie A. Hatcher // *Educational Horizons*. – 1999. – Vol. 3. – № 3. – P. 179–185.
5. Brooks D. Road to Character / D. Brooks. – New York : Random House, 2015. – 623 p.
6. Campbell D. E. Why We Vote: How Schools and Communities Shape Our Civic Life / David E. Campbell. – Princeton : Princeton University Press, 2006. – 288 p.
7. Checkoway B. N. Renewing the Civic Purpose of Liberal Education / B. N. Checkoway, R. Guarasci, P. L. Levine // *Transforming Undergraduate Education. Theory that Compels and Practices that Succeed* [D. W. Harvard (Ed.)]. – Lanham; Boulder; New York; Toronto; Plymouth : Rowman & Littlefield Publishers, 2012. – P. 109–123.
8. Clark C. Effective multicultural curriculum transformation across disciplines / C. Clark // *Multicultural Perspectives*. – 2002. – Vol. 4. – № 3. – P. 37–46.
9. Coleman J. L. Social Capital in the Creation of Human Capital / J. L. Coleman // *American Journal of Sociology*. – 1988. – № 94. – P. 95–120.
10. DeVitis J. L. To serve and learn: The spirit of community in liberal education / Joseph L. DeVitis, Robert W. Johns, Douglas J. Simpson. – New York, NY : Peter Lang, 1998. – 181 p.
11. ENGAGE at CCA [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.cca.edu/academics/engage-at-cca>.
12. Guardian of Democracy: The Civic Mission of Schools [Electronic resource]. – Mode of access : <http://civicmission.s3.amazonaws.com/118/f0/5/171/1/Guardian-of-Democracy-report.pdf>.
13. Harvard Program in General Education. Current Requirements until Fall 2018 [Electronic resource]. – Mode of access : http://generaleducation.fas.harvard.edu/current_requirements.
14. Howard T. Culturally Relevant Pedagogy: Ingredients for Critical Teacher Reflection / T. Howard // *Theory into practice*. – 2003. – Vol. 42. – № 3. – P. 195–202.
15. Kaye C. B. The Complete Guide to Service Learning: Proven, Practical Ways to Engage Students in Civic Responsibility, Academic Curriculum, & Social Action / Cathryn Berger Kaye. – Minneapolis : Free Spirit Publishing, 2004. – 228 p.
16. Kazamias A. M. Agamemnon Contra Prometheus: Globalisation, Knowledge/Learning Societies and Paideia in the New Cosmopolis / Andreas M. Kazamias // *International Handbook of Comparative Education* [Eds. Robert Cowen, Andreas M. Kazamias]. – New York : Springer Science & Business Media, 2009. – P. 1073–1112.
17. Kirschenbaum H. 100 Ways to Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings / H. Kirschenbaum. – Needham Heights, MA : Allyn&Bacon, 1995. – 269 p.
18. Lindholm J. A. A Guidebook of Promising Practices: Facilitating College Students' Spiritual Development / Jennifer A. Lindholm, Melissa L. Millora, Leslie M. Schwartz, & Hanna Song Spinosa. – California : Regents of the University of California, 2011. – 124 p.
19. Princeton General Education Requirements [Electronic resource]. – Mode of access : <https://odoc.princeton.edu/curriculum/general-education-requirements>.
20. Readings B. The University in Ruins / B. Readings. – Cambridge : Harvard University Press, 1996. – 256 p.
21. Rest J. R. Moral Development: Advances in Research and Theory / J. R. Rest. – New York : Praeger, 1986. – 224 p.
22. Schneider C. G. Diversity Requirements: Part of a Renewed Civic Education [Electronic resource] / C. G. Schneider // *Diversity Digest*. – 2001. – Vol. 5. – № 2. – P. 2–3. – Mode of access : <http://www.diversityweb.org/digest/W01/civic.html>.
23. Sleeter C. Multicultural Education as Social Activism / C. Sleeter. – Albany : State University of New York Press, 1996. – 294 p.
24. University of Illinois at Urbana-Champaign 2014–2015 Academic Catalog [Electronic resource]. – Mode of access : <http://catalog.illinois.edu/pdf/2014-15.pdf>.
25. Vogelgesang L. J. Comparing the Effects of Community Service and Service-Learning / Alexander W. Astin, Lori J. Vogelgesang // *Michigan Journal of Community Service Learning*. – 2000. – Vol. 7. – № 1. – P. 25–34.
26. Yeager R. L. Community Service [Electronic resource] / R. L. Yeager // *eJOURNAL USA : Society & Values*. – 2005. – Vol. 10. – № 2. – P. 32–34. – Mode of access : <http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-english/EJ-college-1105.pdf>.

References

1. Fedorenko S. V. Hromadianska osvita yak chynnyk formuvannya humanitarnoi kultury studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv SShA / S. V. Fedorenko // *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi* (Kn. 2). – 2015. – № 19. – С. 330–342.
2. American University General Education Program [Electronic resource]. Mode of access : <http://www.american.edu/provost/gened/index.cfm>.
3. Astin A. W. Why Spirituality deserves a central place in liberal education / A. W. Astin // *Liberal Education*. – 2004. – Vol. 90. – № 2. – R. 34–41.
4. Bringle R. Reflection in Service Learning: Making Meaning of Experience Faculty / Robert G. Bringle, Julie A. Hatcher // *Educational Horizons*. – 1999. – Vol. 3. – № 3. – P. 179–185.
5. Brooks D. Road to Character / D. Brooks. – New York : Random House, 2015. – 623 p.
6. Campbell D. E. Why We Vote: How Schools and Communities Shape Our Civic Life / David E. Campbell. – Princeton : Princeton University Press, 2006. – 288 p.
7. Checkoway B. N. Renewing the Civic Purpose of Liberal Education / B. N. Checkoway, R. Guarasci, P. L. Levine // *Transforming Undergraduate Education. Theory that Compels and Practices that Succeed* [D. W. Harvard (Ed.)]. – Lanham; Boulder; New York; Toronto; Plymouth : Rowman & Littlefield Publishers, 2012. – P. 109–123.
8. Clark C. Effective multicultural curriculum transformation across disciplines / C. Clark // *Multicultural Perspectives*. – 2002. – Vol. 4. – № 3. – R. 37–46.
9. Coleman J. L. Social Capital in the Creation of Human Capital / J. L. Coleman // *American Journal of Sociology*. – 1988. – № 94. – R. 95–120.
10. DeVitis J. L. To serve and learn: The spirit of community in liberal education / Joseph L. DeVitis, Robert W. Johns, Douglas J. Simpson. – New York, NY : Peter Lang, 1998. – 181 p.
11. ENGAGE at CCA [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.cca.edu/academics/engage-at-cca>.
12. Guardian of Democracy: The Civic Mission of Schools [Electronic resource]. – Mode of access : <http://civicmission.s3.amazonaws.com/118/f0/5/171/1/Guardian-of-Democracy-report.pdf>.
13. Harvard Program in General Education. Current Requirements until Fall 2018 [Electronic resource]. – Mode of access : http://generaleducation.fas.harvard.edu/current_requirements.
14. Howard T. Culturally Relevant Pedagogy: Ingredients for Critical Teacher Reflection / T. Howard // *Theory into practice*. – 2003. – Vol. 42. – № 3. – R. 195–202.
15. Kaye S. V. The Complete Guide to Service Learning: Proven, Practical Ways to Engage Students in Civic Responsibility, Academic Curriculum, & Social Action / Cathryn Berger Kaye. – Minneapolis : Free Spirit Publishing, 2004. – 228 p.
16. Kazamias A. M. Agamemnon Contra Prometheus: Globalisation, Knowledge/Learning Societies and Paideia in the New Cosmopolis / Andreas M. Kazamias // *International Handbook of Comparative Education* [Eds. Robert Cowen, Andreas M. Kazamias]. – New York : Springer Science & Business Media, 2009. – R. 1073–1112.
17. Kirschenbaum H. 100 Ways to Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings / H. Kirschenbaum. – Needham Heights, MA : Allyn&Bacon, 1995. – 269 p.
18. Lindholm J. A. A Guidebook of Promising Practices: Facilitating College Students Spiritual Development / Jennifer A. Lindholm, Melissa L. Millora, Leslie M. Schwartz, & Hanna Song Spinosa. – California : Regents of the University of California, 2011. – 124 p.
19. Princeton General Education Requirements [Electronic resource]. – Mode of access : <https://odoc.princeton.edu/curriculum/general-education-requirements>.
20. Readings V. The University in Ruins / V. Readings. – Cambridge : Harvard University Press, 1996. – 256 p.
21. Rest J. R. Moral Development: Advances in Research and Theory / J. R. Rest. – New York : Praeger, 1986. – 224 p.
22. Schneider C. G. Diversity Requirements: Part of a Renewed Civic Education [Electronic resource] / C. G. Schneider // *Diversity Digest*. – 2001. – Vol. 5. – № 2. – P. 2–3. – Mode of access : <http://www.diversityweb.org/digest/W01/civic.html>.
23. Sleeter C. Multicultural Education as Social Activism / C. Sleeter. – Albany : State University of New York Press, 1996. – 294 p.
24. University of Illinois at Urbana-Champaign 2014–2015 Academic Catalog [Electronic resource]. – Mode of access : <http://catalog.illinois.edu/pdf/2014-15.pdf>.
25. Vogelgesang L. J. Comparing the Effects of Community Service and Service-Learning / Alexander W. Astin, Lori J. Vogelgesang // *Michigan Journal of Community Service Learning*. – 2000. – Vol. 7. – № 1. – P. 25–34.
26. Yeager R. L. Community Service [Electronic resource] / R. L. Yeager // *eJOURNAL USA : Society & Values*. – 2005. – Vol. 10. – № 2. – P. 32–34. – Mode of access : <http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-english/EJ-college-1105.pdf>.

Федоренко С. В., доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории, практики и перевода английского языка, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», Украина

ГРАЖДАНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ БАКАЛАВРОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ США

В статье освещен опыт высшей школы США по интегрированию гражданского обучения и воспитания в систему общей подготовки бакалавров. Определена роль гражданского образования в воспитании современной американской молодежи. Отмечено, что гражданское образование является неотъемлемой частью общей подготовки студентов бакалавриата в США, реализуясь в процессе изучения учебных курсов по граждановедению, учебных курсов морально-этического направления, учебных курсов по изучению культурного многообразия и обучения общественно полезному служению. Отмечено, что воспитание у американских студентов гражданских ценностей осуществляется на основе получения гражданских знаний, совершенствования гражданских умений и навыков, формирования необходимых для жизнедеятельности в демократическом обществе личностных качеств студентов как полноправных участников и созидателей общественной жизни. Привлечение студентов к различным видам общественной деятельности в процессе общей подготовки на бакалавриате в США предусматривает практический характер образования, которое направлено на расширение гражданского мировоззрения студенческой молодежи и обеспечивает эффективное взаимодействие высшей школы с обществом.

Ключевые слова: гражданское образование; обучение через полезное служение обществу; мультикультурное обучение и воспитание; социальный капитал; нравственное воспитание; высшая школа США; студенты бакалавриата; куррикулум.

Fedorenko S., Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory, Practice and Translation of English, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute», Ukraine

UNDERGRADUATE CIVIC EDUCATION IN THE USA

The article covers the integration of the civic areas of study within the general education curriculum in American higher educational institutions in preparing citizens for participation in both the democratic society and the larger community. Civic education as an integral part of the US general education of undergraduate students is implemented through: courses on civic knowledge, courses on moral and ethical development, diversity courses, and service-learning. The US scholars focus on the fact that now is the time for higher education to be both responsible and responsive to society at large, a voice of what is good and worthy within current economic, political, social, and cultural contexts. Today's higher education is supposed to reinvest in longstanding commitments to collaborate with society in preparing students to become effective citizens. It is emphasized that civic values development promotes and supports the American ideal of civic equality, ensuring every citizen, regardless of their origin, instruments that help them become a full participant and creator of public life. Civic education in the course of general education in the US higher education institutions instills in undergraduate students the essential values of democracy embodied with a high sense of responsibility and active engagement in issues of the society and community as well. Civic education bridging classroom activities with the community prepares students to carry out their roles as citizens. In the curricula of the US higher educational establishments knowledge component is defined through what the learner should comprehend (a set of skills and abilities that give students the opportunity to apply the obtained knowledge in practice, enrich learners' cognitive life, develop logical, communicative, and collaborative skills, and improve their social life). Students acquire knowledge about the principles and values of democracy, knowledge about other governance systems (monarchy, oligarchy), understanding about the concept of constitutionality (rule of majority, protection of minority rights, system of checks and balanced, importance of legitimate authorities). Civic education gets students ready for work in a challenging economic environment with developing the critical skills they will need to build a new and more vibrant democratic society. And the US colleges and universities do not only educate students for responsible citizenship but also act as leaders in their local and global communities.

Key words: civic education; service-learning; multicultural education; social capital; moral education; US higher education; undergraduate students; curriculum.